Laima Vaitkunskienė

ŽVILIŲ KAPINYNO TYRINĖJIMAI

MA II "Žemaitijos" ekspedicija tęsė Žvilių kapinyno tyrinėjimus, pradėtus 1983 m. (žr. ATL 1982 ir 1983 metais. - V., 1984. - P. 101-104; ATL 1984 ir 1985 metais. - V., 1986. - P. 74-75). 1986 ir 1987 m. buvo ištirtas 628 m^2 plotas, atidengti 98 kapai: 9 (Nr. 151-159) IV-V a., 88 (Nr. 160-190, 192-248) - VII-VIII a. ir 1 (Nr. 191) - XI a. Daugelis jų smarkiai apardyti.

Sprendžiant iš geriau išlikusių kapų, nedeginti mirusieji laidoti 40-90 cm gylyje (nuo dabartinio žemės paviršiaus) 110-220 cm ilgio ir 40-80 cm pločio duobėse. Vaikams skirtos duobės buvo mažesnės. Mirusieji laidoti po vieną, išskyrus 5 kapus, kurių viename (153-154) palaidoti du berniukai, kitame (156 ir 159) - vyras ir vaikas, likusiuose (163, 238, 245) - vyras ir moteris. Tad šių ir duobės platesnės - siekė 110-130 cm pločio. Šiuo atžvilgiu skyrėsi dvigubas kapas, kuriame vaikas palaidotas ne šalia vyro, o apie 20 cm aukščiau jo. Todėl šio kapo duobė neviršijo 60 cm pločio.

Visuose kapų sampiluose pastebėta degėsių. Jų žymiai daugiau IV-V a. kapuose, negu chronologiškai vėlyvesniuose.

Greičiausiai mirusieji laidoti karstuose, nes neretai po žalvariniais papuošalais pasitaikė rasti medienos likučių. Jie buvo tokie menki, jog nebuvo galima nustatyti karsto dydį.

Išlikusios kai kurios skeleto dalys (kaukolės, rankų pėdsakai) leidžia manyti, kad mirusieji į kapą guldyti įvairiomis kryptimis. Remiantis mažiau suardytų bei gerai išlikusių kapų tyrinėjimų duomenimis, mirusieji dažniausiai buvo orientuojami galva į ŠV (23 individai). Kiti guldyti galva į PR (9), PV (5), R (5), ŠR, (5), Š (3), V (3), P (3). Likusiųjų individų laidojimo kryptis nenustatyta. Kalbant apie mirusiųjų orientaciją, pasakytina, kad ji nepriklausė nuo

to, kas kape laidotas - vyras, moteris ar vaikas. Tačiau dvigubuose kapuose yra kitaip. Antai nesuardytame bendrame vyro ir moters kape akivaizdu, kad jis gulėjo galva į PR, o ji, priešingai, - galva į ŠV. Du tos pačios lyties mirusieji - berniukai - bendrame kape paguldyti ta pačia kryptimi, t.y. galvomis į ŠV.

Laidojant kai kuriuos vyrus, buvo aukojami žirgai: 12-je VII-VIII a. kapų rasta šio gyvulio aukų - galvų. Aukojimo ceremonijoje žirgas dalyvavo kamanotas, nes prie jų galvų ar po jomis buvo žalvarinių gražmenų (įvijėlių su prikabintais jų galuose klevo sėklos pavidalo kabučiais), o tarp dantų pasitaikydavo geležinių žąslų. Žirgo galvos dažniausiai rastos kapo sampile, apie 40 cm aukščiau negu duobės dugnas, apie 20 cm aukščiau mirusiojo, sprendžiant iš nesuardytų kapų - dešinėje jo pusėje, visada galvūgalyje. Tik retai kada žirgo galva p dėta greta mirusiojo. Pavyzdžiui, berniuko kape (167 kumeliuko galva buvo mirusiojo dešinėje, šalia galvos, kur rastas dar ir geriamasis ragas, ietigalis. K tapus buvęs padėtas diržas, iš kurio belikusi tik me talinė sagtis. Vaiko galva perjuosta audekliniu kaspinu, kurio abu pakraščiai tankiai nusagstyti žalvari nėmis grandelėmis. Drabužiai susegti lankine aguonine sege. Prie jos prikabinti 2 gintariniai karoliuko pavidalo amuletai. Vaiko kaklą puošė apvarėlė iš žalvarinių įvijėlių ir priešakyje įkabinto "kuto" - 3 nukarusių žalvarinių trumpučių grandinėlių. Ant rankų buvo užmauta įvijinė apyrankėlė ir 2 įvijiniai žie deliai. Berniukas palaidotas karste (išliko medienos pėdsakų), orientuotas į R.

Vyrai, moterys ir vaikai laidoti su įkapėmis. Jų nerasta tik kape Nr. 169.

IV-V a. vyrų kapuose buvo įmovinių kirvių, ietigalių, akmeninių galąstuvų, peilių, diržų sagčių, geležinių lazdelinių smeigtukų, gintarinių karoliukų-amu letų, žalvarinių įvijinių žiedų. Moterų kapuose iš dar bo įrankių buvo tik ylų. Jų aprangą dabino tik keletas kuklių papuošalų: geležinių smeigtukų pora, ža

varinis įvijinis žiedas, įvijėlių apvara, 1-2 gintariukai.

Žymiai daugiau dirbinių buvo VII-VIII a. kapuose. Vyrai čia laidoti su ginklais - 1-2 ietimis, neretai su peiliu, kuris dažniausiai padėtas galvūgalyje kartu su diržu. Septyniuose kapuose rasta po platųjį kalaviją, kuris būdavo dešinėje mirusiojo pusėje, dažniau ties jo galva negu prie šono. Tik dviem įdėta po įmovinį kirvį. Pentinai, pincetai, metalu kaustyti geriamieji ragai, žąslai - taip pat restesnės vyrų įkapės.

Darbo įrankiai dažnesni moterų kapuose, kur pasitaiko ylų, akmeninių, rečiau molinių, verpstukų, ir kaip didžiausia retenybė - dar ir peilių (k. 196). Būdingiausias moterų papuošalas - žalvariniai kryžinėmis, nuokamienėmis, žiedinėmis galvutėmis smeigtukai, neretai žalvarinėmis grandinėlėmis sujungti į porą. Tarp jų buvo sidabro plokštelėmis papuoštų. Kai kurios moterys palaidotos su apgalviais, supintais iš siūlų ir žalvarinių grandelių, o pakaušio srityje suveržtais didele žalvarine įvija. Kitų galvos būdavo perjuostos žalvarinėmis grandinėlėmis. Dažnai moterys puoštos ir apvaromis iš žalvarinių įvijėlių ir įvairių kabučių. Kapuose, kurie pasižymi įkapių gausumu, pasitaikė įdėtų žalvariu kaustytų geriamųjų ragų. Jų anksčiau (IV-V a.) moterims nedėdavo.

Vyrų aprangos akcentas buvo lankinės skliutakojės, aguoninės, kryžinės segės.

Žalvariniai žiedai, geležiniai pavieniai smeigtukai, gintariniai karoliuko pavidalo amuletai - tai vis dirbiniai, kurie rasti ir vyrų, ir moterų, ir vaikų kapuose. Pastaruosiuose dažniau pasitaikydavo apyrankių, kuriomis rečiau puoštos suaugusios moterys ir kurių tik viena rasta vyro kape (pav. 13). Retesnis papuošalas buvo ir antkaklė. Pavyzdžiui, jomis buvo aprūpinti tik trys kariai raiteliai ir tik trys moterys, kurių kapai iš likusiųjų išsiskyrė gausesniu ir įvairesniu inventoriumi.

Nors XI a. kapas buvo smarkiai apardytas, ta-

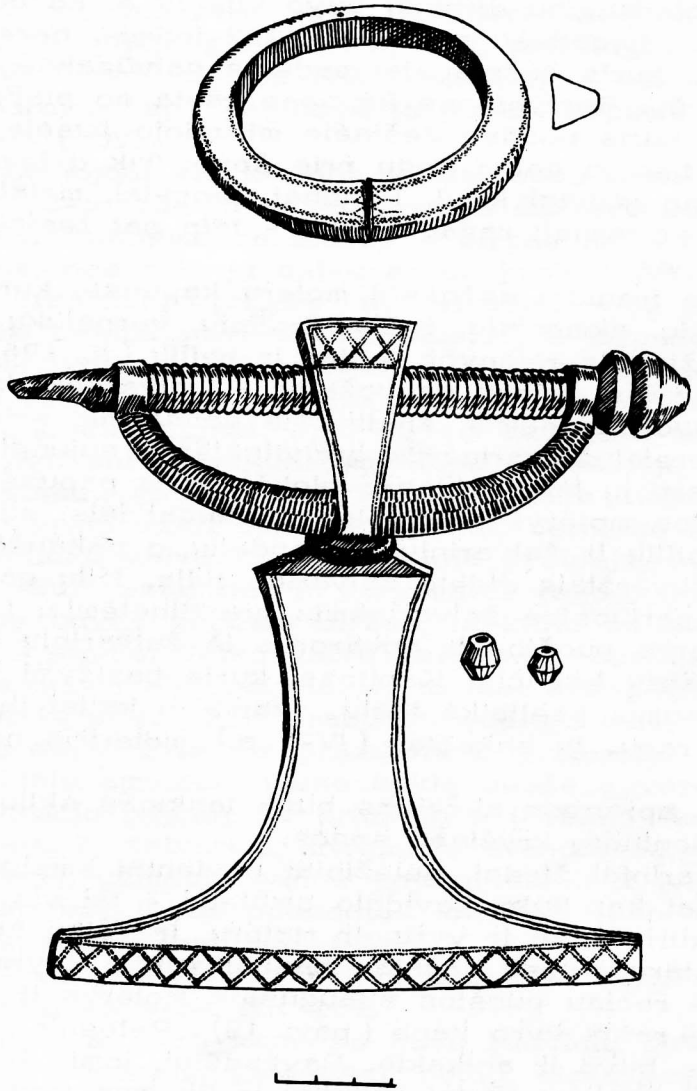

13 pav. Žviliai. Papuošalai iš vyro kapo Nr. 160

čiau išlikusios įkapės - pasagirė daugiakampėmis galvutėmis segė, dviejų ietigalių nuolaužos - rodo, jog čia palaidotas vyras.

Taigi Žvilių kapinyną palikusi žemdirbių bendruomenė VII-VIII a. laikėsi tokių laidojimo papročių, kurie daug kuo panašūs kitų šiuo laikotarpiu Jūros ir Akmenos upių baseine gyvenusių žemaičių bendruomenių laidosenai. Tai įdomu, nes anksčiau čia atidengtų kapų, chronologiškai priklausančių I tūkstantmečio pirmajai pusei, tyrimų duomenys liudija, kad žviliškių laidosenoje tada vyravo kuršiškos tradicijos.

Laimutė Valatkienė

GODELIŲ KAPINYNO TYRINĖJIMAI

Kapinynas yra Plungės rajono Godelių kaime (Šateikių apyl.) abipus kelio Stirbaičiai-Videikiai. PR kelio pusėje buvusi kapinyno dalis sunaikinta - dabar čia yra baigiama eksploatuoti žvyrduobė. ŠV pusėje - lygus dirbamas laukas, kuriame palei kelio pakraštį išliko apardyta nežymi kapinyno dalis.

1986 m. šio kaimo gyventojas J. Jonušas papasakojo, kad paminklo vietoje dar XX a. pradžioje abipus kelio buvusios dvi kalvos, kurias jungęs bendras įlinkis. ŠV kalvą žmonės vadinę Milžinkalniu.

Šio šimtmečio pirmoje pusėje PR kalvoje pradėtas kasti žvyras, ir čia iškasdavo žmonių kaulų, rinkdavo senovinius dirbinius. Jie pirmą kartą paminėti spaudoje 1933 m. - Šiaulių kraštotyros draugijos leidinyje "Kraštotyros dirvoje". Dar iki Didžiojo Tėvynės karo į Telšių kraštotyros muziejų pateko 15 radinių iš šio kapinyno.

Archeologiniai tyrinėjimai Godeliuose buvo pradėti 1940 m. Kauno kultūros muziejus (P. Baleniūnas) tyrinėjo PR kalvoje tuo metu buvusio žvyro karjero pakraštį. Čia aptiko dešimt VIII-IX a. ir tris XV-XVII a. kapus. Visi mirusieji palaidoti nedeginti.